

עו ע"ב

[א] תוס' ד"ה ור"י כו' והכא טעו - וח"ו שטעו, אלא שר"י אמר בהקפיו ר"ל בריבוע החיצון. ואורך האלכסון בעיגול הוא ה' טפחים וג' חומשין ורביע חומש, נמצא היקף ריבוע החיצון כ"ב טפחים וג' חומשין. ומ"ש ושנים ומשהו ר"ל בהיקף העיגול וכפירש"י, אלא שפירושו לצד אחד שהוא נקודת א"ב. ואף שמעט יותר משנים הוא מעט קט שיעור גודל הקשת על היתר והוא חצי חומש.

אור אליהו

כלומר, רק לגבי דין הבלעה, כשהשטח פחות מחמישים אמה, יש חילוק בין אלפיים אמה ליותר מאלפיים אמה, אבל בדין קידור, כשהשטח יותר מחמישים אמה גם ביותר מאלפיים אמה יכול לקדר.

[א] בגמ': "אמר רבי יוחנן, חלון עגול צריך שיהא בהיקפו עשרים וארבעה טפחים, ושנים ומשהו מהן בתוך עשרה, שאם ירבענו נמצא משהו בתוך עשרה כו' אבל ריבועא דנפיק מגו עיגולא בעינן טפי. מאי טעמא, משום מורשא דקרנתא. מכדי כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, בשיבסר נכי חומשא סגיא. רבי יוחנן אמר כי דייני דקיסרי, ואמרי לה כרבנן דקיסרי, דאמרי עיגולא מגו ריבועא ריבועא, ריבועא מגו עיגולא פלגא". וכתבו תוס' ד"ה ור"י, שסובר רבי יוחנן שכל אמתא בריבועא תרי אמתא באלכסונא, ולכן כאשר הריבוע הפנימי הוא ד' דייני דקיסרי, ואמרי לה כרבנן דקיסרי, דאמרי עיגולא מגו ריבועא ריבועא, ריבועא מגו עיגולא פלגא". וכתבו תוס' ד"ה ור"י, שסובר רבי יוחנן שכל אמתא בריבועא תרי אמתא באלכסונא, ולכן כאשר הריבוע הפנימי הוא ד'

והיו סבורים שעל ההיקף אמרו". וכתב רבינו בגליון הש"ס שלו⁷⁸ וחפ וחלילה שטעו הש"ס בסוכה ורבי יוחנן בהבנת דברי דייני קיסרי⁷⁹. ובאמת גם דייני קיסרי סוברים, שכל אמתא בריבוע הוא אמתא ותרי חומשי

הפנים (ירושלמי ז, א): "ומעולם היה לי זה לדבר תמוה, היאך נתלה הטעות כל כך בר' יוחנן, וכי לא ידע דמה שדברו דייני דקיסרי על השטח הוא". ובשו"ת גליא מסכת (א"ח"ג) כתב: "וכל העובר ישתומם על המראה נוראות נפלאות, לתלות בוקי סריקי כאלו על רבי יוחנן ולומר שטעה יותר מכדי שהדעת טועה ונוטה לטעות. וטעה בטעות דמוכה, ודבר שהתינוקות יודעין בו כו" ע"ש. ועיין להלן הערה 92, כיצד ביארו הריטב"א ומראה הפנים את דייני דקיסרי ורבי יוחנן.

להגיה כאן בהגהת רבינו שצריך לומר: "אבל רש"י לא כתב כן, אלא מילתא דרבא בקידור והבלעה, ומדציין על מתניתין, שמע מינה כדבריו".

78. וכן הוא בביאורו לשו"ע (רעב ס"ק יג), ונראה ששם הוא מקור הדברים.

79. וכעין זה כתב הריטב"א: "ובעלי הפירוש הזה אומרים, כי דייני דקיסרי כדין אמרו, אלא שר' יוחנן לא הבין דבריהם, ואיני יודע מה הרווחנו לתלות הטעות בר' יוחנן, ועוד תמה על עצמך שלא הבין ר' יוחנן מה שאנו מבינים בהם". וכן במראה

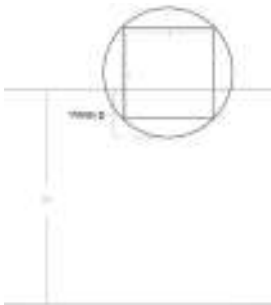
אור אליהו

והנה מלבד גודל החלון, הוסיף רבי יוחנן תנאי נוסף: "ושנים ומשהו מהן בתוך עשרה", וזאת בכדי שמשוהו מתוך הריבוע הפנימי, של ד' על ד' טפחים, יהיה בתוך גובה עשרה טפחים מהקרקע. ומשמע לכאורה שהכוונה שמשום כך צריך ששני טפחים ומשהו מתחתית העיגול כלפי מעלה יהיו בתוך עשרה טפחים⁸⁴. ואם כן לכאורה קשה, שכיוון שהעיגול הוא רק כ"ב טפחים וג' חומשין כנ"ל, מספיק שיהיו בתוך עשרה טפחים קצת פחות מטפח מתחתית העיגול, שכן כל צלע מהריבוע החיצון הוא ה' טפחים וג' חומשין ורביע חומש⁸⁵, והוא גם קוטר העיגול. ואם נפחית מסכום זה את אורך הצלע של הריבוע הפנימי, שהוא ד' טפחים, נקבל טפח וג' חומשים בקירוב. וסכום זה צריך לחלק לשניים, שכן העיגול עודף על הריבוע בין מלמעלה ובין מלמטה, ואז נקבל מעט יותר מד' חומשין של טפח, והוא העודף מתחתית

באלכסונו, אלא⁸⁰ מה שרבי יוחנן אמר "חלון עגול צריך שיהא בהיקפו עשרים וארבעה טפחים", אין הכוונה להיקף העיגול, היינו היקף החלון עצמו, אלא רוצה לומר בריבוע החיצון, היינו שאם נעשה ריבוע מסביב לעיגול של החלון⁸¹, יהיה היקפו עשרים וארבעה טפחים⁸². וכיוון שאנו צריכים שהריבוע הפנימי יהיה ד' על ד' טפחים, נמצא שאורך האלכסון בעיגול הוא ה' טפחים וג' חומשין ורביע חומש⁸³, שכן כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונו, ולכן היקף העיגול הוא ט"ז טפחים וד' חומשין ושליש רבעי החומש, שכן כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו ברוחבו טפח. נמצא לפי זה שהיקף הריבוע החיצון, שמסביב לחלון, הוא כב' טפחים וג' חומשין, שכן היקף הריבוע החיצון גדול ברבע מהיקף העיגול, וכמו שאמרו דייני קיסרי: "עיגולא מגו ריבועא ריבועא".

שהחישוב אינו מדוייק: "כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה - אין החשבון מכוון ולא דק, דאיכא טפי פורתא" (וכמו שידוע גם בזמננו שהיא לא 1.4 אלא קרוב ל-1.41, דהיינו שורש של 2).

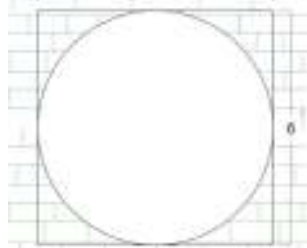
84. כזה:

85. שכיון שההיקף הוא כב' טפחים וג' חומשין, נמצא שאורך כל צלע הוא רבע מסכום זה.

80. לצורך הבנת דברי רבינו נעזרתי במאמרו של הרב צבי יהודה קרויס בקובץ קול התורה (סא עמ' רמז).

81. כזה:

82. להלן בסמוך מבואר שבאמת הוא כב' טפחים וג' חומשין, אלא שרבי יוחנן לא דק, ולחומרא לא דק.

83. אע"פ שלפי החשבון של כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונו יוצא רק ה' טפחים וג' חומשין, כבר כתבו התוס' (סוכה ח ע"א ד"ה כל)

אור אליהו

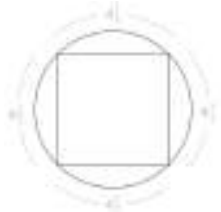
צד", והיינו שלפירוש רש"י אורך שנים ומשהו הוא בהיקף העיגול משני הצדדים. **אלא שפירושו**, לפי ההסבר הנ"ל הוא, ששנים ומשהו הוא רק לצד אחד של היקף העיגול, שהוא נקודת א"ב, כלומר, מנקודה א' עד נקודה ב' ⁸⁸. שמעט יותר משנים הוא מחצית שיעור גודל הקשת על היתר, והוא חצי חומש ⁸⁹. כלומר, כיוון שהיקף העיגול הוא ט"ז טפחים וד' חומשין, אם נחלק סכום זה בארבע נקבל ד' טפחים וחומש, והוא אורך הקשת שמקיפה את כל אחת מצלעות הריבוע הפנימי ⁹⁰, נמצא שמחצית ממנו הוא שני טפחים וחצי חומש ⁹¹.

העיגול עד תחילת הריבוע הפנימי ⁸⁶. ולפי זה קשה, מדוע אמר רבי יוחנן שצריך שנים ומשהו טפחים בתוך עשרה, הרי מספיק שיהיה קצת פחות מטפח כנ"ל.

לכן צריך לומר שמה שכתוב ושנים ומשהו, אין הכוונה מתחתית העיגול כלפי מעלה עד תחילת הריבוע הפנימי, אלא רצה לומר שנים ומשהו באורך היקף העיגול ⁸⁷, וכמו שפירש רש"י: "וצריך לזה שיהו שני טפחים ומשהו אורך מהיקפו בתוך עשרה, מאמצעו לכאן טפח, ומאמצעו לכאן טפח ועוד משהו, משום דכי מרבעינן ליה מדלינן ליה מיניה שני טפחים מן ההיקף עגול, שבין קרן לקרן לכל

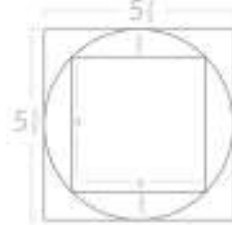
89. כך כתב להגיה בדברי רבינו בקובץ קול התורה (שם).

90. כזה:

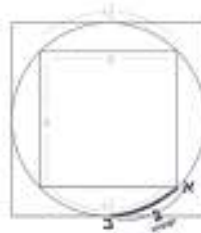
91. ובקובץ קול התורה הנ"ל העיר שלכאורה צריך משהו נוסף כדי שיהיה משהו מהעיגול בתוך עשרה, ותירץ שכיון שרבי יוחנן נקט לחומר ארבעה טפחים (ולא כב' ג') חומשין כפי החישוב המדויק כנ"ל) נמצא שהיקף העיגול הוא לא ט"ז וד' חומשין אלא י"ח טפחים, וממילא כבר יש את המשהו יותר על השני טפחים. והוסיף שלפי זה מתורץ גם כן עוד דקדוק, שרבינו נקט ששיעור האלכסון הוא ה' טפחים וג' חומשין **ורביע חומש** (כנ"ל), ועל ידי הוספת הרביע חומש נמצא שהיקף העיגול הוא יותר מטז' טפחים וד' חומשין, נמצא שחצי הקשת המקיפה את צלעות הריבוע הוא יותר משני טפחים ומשהו, ולהנ"ל מיושב.

86. כזה:

87. כלומר, אע"פ ששיעור עשרים וארבעה טפחים הוא בריבוע החיצון, מכל מקום שיעור שני טפחים ומשהו בתוך עשרה הוא בהיקף העיגול של החלון (אלא שלפי זה קשת מה שכתוב ושנים ומשהו מהן בתוך עשרה, ש"מהן" משמע שהולך על העשרים וארבעה טפחים, וכן הקשה בגליא מסכת שם, אמנם אפשר לומר בדוחק, שהכוונה שצריך לגרוע מהן את השנים ומשהו מהיקף העיגול וצ"ע).

88. כזה:

פ ע"ב

[א] גמ' ל"א מצד שאני - בב"ד שאני.

אור אליהו

[א] בגמ': "לימא מסייע ליה, כופין אותו לעשות לחי וקורה למבוי. שאני התם דליכא מחיצות. לישנא אחרינא מצד שאני", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. והנה מה שכתוב: "מצד שאני" אין לו מובן⁹⁶. אמנם רבינו בגליון הש"ס שלו כתב: "בב"ד שאני", והיינו שצריך לגרוס: "לישנא

נמצא לפי הסבר זה, שבאמת כוונת דייני דקיסרי הוא על ההיקף⁹², ומה שאמרו: "עיגולא מגו ריבועא ריבעא", היינו שהיקף הריבוע החיצוני הוא גדול ברבע מהעיגול⁹³. ומה שאמרו: "ריבועא מגו עיגולא פלגא", היינו שהיקף הריבוע החיצון גדול בחצי מהיקף הריבוע הפנימי שבתוך העיגול הנ"ל⁹⁴. ועיין הערה⁹⁵.

ולכאורה עוד יש להקשות על דברי רבינו (וכן הקשה גם בגליא מסכת) איך יפרש מה שאמרו בסוכה (ח ע"ב) על דברי דייני דקיסרי: "ולא היא, דהא קחזינן דלא הוי כולי האי". שמשמע לכאורה שהגמ' בתחילה אכן טעתה בפירושו דבריהם, שאם היו מפרשים את דברי דייני קיסרי כרבינו לא היו מקשים עליהם (ובדמשק אליעזר [שעב, יג] כתב, שהגמ' בסוכה טעתה לפרש את דייני דקיסרי שכוונתם על העיגול, אבל הגמ' בעירובין הבינה שכוונתם על הריבוע החיצון. אמנם זה לכאורה תמוה, שכן התוס' כתבו במפורש שהגמ' בסוכה טעתה: "שהש"ס בסוכה ור' יוחנן דהכא טעו בדבריהם", ועל זה כתב רבינו "וחי" שטעו" בלשון רבים, היינו בין הש"ס בסוכה, ובין רבי יוחנן). ובגליא מסכת כתב שעל זה אפשר לומר, שכוונת הגמ' להקשות, שלפי החשבון המדוייק צריך להיות כ"ב אמה וג' חומשין, ואילו רבי יוחנן אמר כ"ד אמות, ועל זה אמרו דלא הוי כולי האי. ועיין בגליא מסכת שהאריך בסוגיא זו ופירשה בדרך אחרת. [נהמעייין בהסבר הריטב"א והמראה הפנים (שם) את דברי דייני קיסרי יראה, שכל הקושיות הנ"ל קשות גם עליהם ודו"ק].

⁹⁶ ובדמשק אליעזר (רסו, י) כתב על זה: "ואין לדברים אלו שחר כלל". ובספר עצי אלמוגים (שעב, לה) כתב: "והך לישנא אחרינא אין לו מובן כלל, וכבר נתקשו בו כל הלומדים, והרואה יראה שאין מקומו כאן כלל, וכל המפרשים לא פירשו בו מאומה. ונראה לי שהמדפיסים שינו מקומו, וצריך להיות מקומו פה בענין זה דחקק בכותל

⁹² גם בריטב"א (וכעין זה במראה הפנים (שם) פירשו את דעת דייני קיסרי לגבי ההיקף ע"ש. ועיין גם בשו"ת גליא מסכת (סימן ג) שהאריך לבאר לפי דרכו באופן אחר את דעת דייני קיסרי, ועיין גם לקט מהגייוני התורה (עמ' 341).

⁹³ כגון שהיקף הריבוע החיצון הוא כ"ד טפחים, או היקף העיגול הוא י"ח, ששליש מ"ח טפחים הוא ו'.

⁹⁴ שאם היקף הריבוע החיצון הוא כ"ד כנ"ל, היקף הריבוע הפנימי הוא ט"ז, נמצא שגדול ממנו בח', שהוא מחצית מט"ז.

⁹⁵ אמנם בשו"ת גליא מסכת (שם) הקשה כמה קושיות על דברי רבינו: א. רבי יוחנן התחיל לדבר על חלון עגול, ורבינו מפרש דבריו שמדבר על הריבוע שמקיפו, נמצא שהעיקר חסר מן הספר. ב. לא מובן מדוע הוצרכה הגמ' כלל להביא את דייני דקיסרי, היה מספיק לומר שרבי יוחנן דיבר על הריבוע שמקיף את העיגול, והידיעה שריבוע יתר על העיגול רביע כבר הובאה לפני כן בסוגיא (ואולי אפשר לומר, שעל ידי מה שהביאה הגמ' את דייני דקיסרי, מתוך כך מובן שרבי יוחנן דיבר על הריבוע החיצון, שכן כך צריך לפרש את דבריהם כנ"ל). ג. מדוע רבי יוחנן אמר את השיעור של הריבוע שמקיף את החלון, היה לו לתת את שיעור היקף החלון, שהוא הנידון המבוקש (ואולי בדוחק אפשר לומר, משום שצורת בניית חלון עגול הוא שקודם עושים את הריבוע החיצוני, ואח"כ מוסיפים עוד אבנים בקרנות כדי לעגלו).